

Полякова О. В.

Національний авіаційний університет

Гастинищикова Л. О.

Національний авіаційний університет

Щербина А. В.

Національний авіаційний університет

ВІДТВОРЕННЯ ЗАСОБІВ КОМІЧНОГО ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОГО КРЕОЛІЗОВАНОГО ТЕКСТУ УКРАЇНСЬКОЮ

Стаття присвячена дослідженню лінгвоперекладацьких особливостей відтворення стилістичних засобів комічного ефекту у креолізованому тексті комедійного жанру у перекладі з англійської мови на українську. Розглянуто поняття «комічного», проаналізовано мовні та немовні засоби комічного. В статті проаналізовано класифікацію стилістичних засобів відтворення комічного за Ю. М. Скребньовим, яка охоплює парадигматичну та синтагматичну фонетику, морфологію, лексикологію, синтаксис, семасіологію.

Матеріалом нашого дослідження є комедійне радіо-шоу «Cabin pressure», яке є креолізованим типом тексту. Під поняттям «креолізований текст» ми розуміємо текст, який складається з лінгвістичної (кінодіалог) та нелінгвістичної систем. Особливість комедійного радіо-шоу полягає у супроводі діалогів головних героїв реакцією публіки, тобто переклад засобів комічного у креолізованому тексті комедійного жанру повинен викликати у адресата емоційну реакцію аналогічну реакції публіки у записі мови оригіналу. Таким чином, специфіка відтворення засобів комічного у креолізованому тексті комедійного жанру, до якого належить комедійне радіошоу, полягає у необхідності відтворити у перекладі вербальні засоби комічного з урахуванням невербальних засобів, до яких відносимо емоційний відгук аудиторії у записі оригіналу (сміх, розчарування, аплодисменти, осудження, захощення), на діалог головних героїв.

В ході проведення дослідження ми з'ясували частотність способів відтворення засобів комічного у перекладі радіошоу «Cabin pressure» з англійської мови на українську за класифікацією Ю. М. Скребньова. Результати дослідження: засоби стилістичної лексикології становлять 32%; засоби стилістичної семасіології – 30%; засоби стилістичного синтаксису – 22%; засоби стилістичної фонетики – 15%; засоби стилістичної морфології – 1%.

Також, в ході дослідження ми проаналізували способи перекладу засобів комічного з англійської мови на українську, керуючись класифікацією перекладацьких трансформацій Т. Р. Левицької та О. М. Фітермана, яка охоплює: нейтралізацію, компенсацію, заміну, вилучення, описовий перифраз, додавання. Загалом, переклад стилістичних засобів творення комічного у досліджуваному креолізованому тексті радіошоу є адекватним, адже він яскраво відтворює комічність ситуацій за допомогою таких перекладацьких трансформацій як заміни (40%) серед яких найчастіше вживається модуляція та генералізація; компенсація (31%); нейтралізація (15%); вилучення (10%) та додавання (4).

Ключові слова: засоби комічного, креолізований текст, стилістична лексикологія, стилістична фонетика, стилістична морфологія, стилістичний синтаксис, стилістична семасіологія.

Постановка проблеми. Поняття комічного і до сьогодні є одним із дискусійних понять, оскільки воно часто ототожнюється зі спорідненими поняттями. «Комічне (від грецьк. – смішний) – метакатегорія естетики, яка відображає конфлікт суспільно значимої форми в поведінці і діях людини з нікчемністю соціального і морального змісту цієї дії, що не загрожує суспільним цінностям і дола-

ється через сміх. Предметом комічного є, як правило, несуттєві, хибні або уявні цінності, нікчемність яких усвідомлюється в процесі розв'язання комічного конфлікту. Комічне є різноманітним, має різні ступені і форми вираження, такі, зокрема, як гумор, іронія, сатира, сарказм. Усі вони є знаряддям подолання вад у людині та в соціальних процесах, руйнації хибних ілюзій людини про

себе, засобом ствердження ідеалу через заперечення старого, того, що віджило» [4, с. 289–230].

Засоби творення комічного варіюються залежно від типу тексту. Проблематика відтворення засобів комічного у радіошоу у перекладі з англійської мови на українську є недостатньо висвітлена у перекладознавстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове дослідження поняття комічного відображено у роботах науковців С. П. Білокурової, Н. Ю. Степанової, О. М. Линтвар, Ю. Б. Борева, А. В. Карасика, О. М. Мороховського.

Засоби творення комічного мають узагальнений характер. Вони можуть бути прив'язані до певних образів персонажів, до їх характеру і поведінки, ситуації, в якій вони знаходяться, або навколишнього оточення.

Комічний ефект досягається за допомогою застосування спеціальних мовних та немовних засобів.

Щодо мовних засобів, то загальноприйнятою є класифікація стилістичних засобів творення комічного за Ю. М. Скребньовим. Вчений аналізує стилістичні мовні засоби відповідно до певного аспекту стилістики: стилістичної семасіології, стилістичної лексикології, стилістичної граматики, стилістичної фонетики та стилістичної морфології [3, с. 22]. Методика Ю. М. Скребньова демонструє комбінацію принципів парадигматичного та синтагматичного підходу Дж. Ліча та порівневий підхід І. Р. Гальперіна. Класифікація Ю. М. Скребньова охоплює парадигматичну та синтагматичну фонетику, морфологію, лексикологію, синтаксис та семасіологію. За Ю. М. Скребньовим до засобів комічного стилістичної семасіології належить: порівняння, метафора, епітета, уособлення, метонімія, синекдоха, алегорія, антономазія, парні синоніми, евфемізми, перифрази, антитези, оксюморон, іронія. До засобів комічного стилістичної лексикології вчений відносить слова високого стилістичного тону (архаїзми, книжково-літературні слова, іноземні слова); слова зниженого стилістичного тону (фамільярно-розмовні слова, арготизми); нейтральні слова (професіоналізми, діалектизми) [3, с. 37]. Виразними засобами, що належать до стилістичної граматики, на думку Ю. М. Скребньова, є: еліпс, номінативні речення, асиндетон, полісиндетон, зевгма, повтор, емпатичне підкреслення, вживання вставних речень, інверсія, паралельні конструкції, хіазм, анафора, епіфора, відокремлення, риторичне питання, невластне пряме мовлення [3, с. 35]. До парадиг-

матичних засобів стилістичної фонетики належать курсив, великі літери та ониматопія; до синтагматичних засобів Ю. М. Скребньов відносить алітерацію, асонанс, паронимазію, ритм, розмір, риму [3, с. 39].

Крім мовних засобів та прийомів творення комічного ефекту, також існують немовні засоби. Найчастіше вони використовуються як засоби посилення комічного та експресії у мові, що звучить. Такі засоби відповідають за паузи під час розмови, сміх, незвичні звуки та різні мовленнєві особливості мовця. Паралінгвістичні засоби надають додаткову інформацію не тільки про те, що говорить мовець, відображаючи його соціальні, вікові риси та особливості характеру, а також про те, яку саме інформацію він хотів донести до слухача. Їх основна функція – внесення додаткової інформації в потоці мовлення [3, с. 42].

Матеріалом нашого лінгвоперекладацького дослідження є комедійне радіо-шоу «Cabin pressure», який є креолізованим типом тексту. Під поняттям креолізований текст ми розуміємо текст, який складається з лінгвістичної (кінодіалог) та нелінгвістичної систем [2, с. 285]. Особливість комедійного радіошоу як креолізованого тексту полягає у супроводі діалогів головних героїв реакцією публіки, тобто переклад засобів комічного повинен викликати у адресата реакцію аналогічну реакції публіки в закадровому записі оригіналу. Таким чином, специфіка відтворення засобів комічного у креолізованому тексті комедійного жанру, до якого належить комедійне радіошоу, полягає у необхідності відтворити у перекладі вербальні засоби комічного з урахуванням невербальних засобів, до яких відносимо емоційний відгук аудиторії у записі оригіналу (сміх, розчарування, аплодисменти, осудження, захоплення), на діалог головних героїв.

Постановка завдання. В межах нашого дослідження пропонуємо, по-перше, дослідити частотність використання стилістичних засобів творення комічного у креолізованому тексті на різних мовних рівнях, керуючись класифікацією мовних рівнів Ю. М. Скребньова [3], та, по-друге, дослідити способи відтворення засобів комічного у перекладі з англійської мови на українську у креолізованому тексті комедійного жанру.

Виклад основного матеріалу. Проаналізувавши 100 реплік англійською мовою та їх переклад українською з двох випусків комедійного радіошоу «Cabin pressure» [5; 6; 7; 8], які містять стилістичні засоби творення комічного, нами було вираховано відсоткові показники використання

стилістичних засобів творення комічного на різних мовних рівнях, виділених Ю. М. Скребньовим [3]. Ми отримали наступні результати:

– Найчастіше зустрічаємо засоби стилістичної лексикології (32%). За допомогою негативного прошарку парадигматичної лексикології, до яких відносяться розмовні слова, жаргонізми, вульгаризми, сленгізми, okazionalizmi, ідіоматичні вирази, досягається комічний ефект у сіткомі. Також часто вживаються професійні терміни, адже комедійне радіошоу має авіаційну тематику, де працівники авіації використовують професійні жарти. Наприклад, MARTIN: “*It’s always trouble when we’re ‘gentlemen’. I prefer it when we’re ‘imbeciles’*”. DOUGLAS: “*Or ‘dolts’*”. MARTIN: “*“Dolts” is good, yes*” / МАРТИН: «Коли нас називають «джентльмени», це завжди до біди. Краще, коли ми «імбіцили»». ДУГЛАС: «Або «дурні»». МАРТИН: ««Дурні» – це добре, так». У наведеному прикладі використані англomовні сленгові лексичні одиниці, а саме *imbeciles* та *dolts*. Обидва слова позначають не дуже розумну людину, яка не здатна аналізувати будь-яку інформацію, їх застосування пілотами у своєму мовленні є досить незвичним для цільової аудиторії, тому їх згадка у радіошоу і створює комічний ефект. У перекладі використано лексичні еквіваленти *imbeciles* – *імбіцили*, *dolts* – *дурні*, що відтворює комічність у перекладі.

– Наступним прошарком стилістичних засобів за кількістю є стилістична семасіологія (30%). Серед парадигматичних стилістичних засобів семасіології превалюють гіпербола, метафора, алюзія, епітети. Серед синтагматичних засобів виокремлюємо використання порівняння, гри слів, антитези та оксюморон. Наприклад, “*And what’s wrong with the hospitals in Boston?*” MARTIN: “*Nothing’s wrong with them! They’re terribly good, but they’re fifteen hundred miles away*” / «І що не так із лікарнями у Бостоні?» МАРТИН: «Нічого з ними не так! Вони **дуже гарні**, але вони на відстані п’ятнадцять тисяч миль від нас». Наведений діалог є уривком із ситуації, коли екіпаж вирішував де краще приземлитись, адже на борту був непритомний чоловік. Бортпровідниця Каролін наполягала на продовженні польоту до Бостону, але капітан Мартін був проти, тому він з іронічною насмішкою відповідає Каролін, що лікарні у Бостоні є *жахливо гарними* – *terribly good*, саме тут і прослідковуємо оксюморон, який надає комічності словосполученню. У перекладі оксюморон не відтворюється, а нейтралізується додаванням прислівника *дуже*, що є недореч-

ним, адже прагматичний потенціал стилістичного засобу не відтворюється.

– Менше знаходимо використання засобів стилістичного синтаксису (22%).

– Синтагматичні синтаксичні засоби відсутні в дібраному матеріалі дослідження, адже такі засоби як хіазм, анафора, епіфора та анадиплосис характерні для поетичних творів. Проте серед парадигматичних стилістичних засобів ми знайшли апозіопезис, повтор частин речення, повтор лексем, риторичні питання, вставні елементи, асиндетон. Наприклад, “*Oh, for goodness’ sake. Why don’t people just blindly obey any more?*” / «О божже мій. **Чому люди більше просто не слухаються?**». Каролін іронічно підколює свого колегу Артура, адже той не міг зрозуміти її вказівок. Тому, бортпровідниця використовує риторичне питання *Why don’t people just blindly obey any more?* в якому йде посилення на те, що раніше, під час правління тоталітарних режимів, люди піддавались всім наказам керівництва, навіть не задумуючись над метою завдання. У перекладі тип речення зберігається, але сенс питання видозмінюється, адже у перекладі вилучається лексема *blindly*, яка і є носієм комічності у цьому реченні, що дещо нейтралізує комічність та комунікативну установку стилістичного засобу.

– Засоби стилістичної фонетики становлять 15% із загальної кількості прикладів. Наприклад, ARTHUR: “*But, Skipper, it’s really cold as high up as this*”. MARTIN: “*Yes, thank you, Professor Science*”. ARTHUR: “**S-so** we should turn the heating on”. MARTIN: “*Yes, okay, good idea! You can do it! Just climb out over the wing, wrench open the hold door, swing yourself in and adjust the thermostat*” / Артур: «Але, Скіпере, на такій висоті дуже холодно». Мартін: «Так, дякую, професор Наука». Артур: «**Н-ну**, тоді ми маємо включити обігрівач?» Мартін: «Так, окей, гарна ідея! Ти можеш це зробити! Просто перелізь зовні через крило, відчини двері багажного відсіку, застрибни всередину й увімкни обігрівач». У розглянутому прикладі повтор літери *s* у вставному слові *so* використовується для фонетичної вираження доказу власного твердження. Така незначна особливість створює саркастичний ефект сказаного, адже Артур говорить з насмішкою над Мартіном. У перекладі інтенція мовця повністю зберігається за допомогою калькування *н-ну*, що є досить вдалим перекладом, адже для українського реципієнта саме таке слово є способом вираження сарказму.

– Найменший відсоток (1%) займає стилістична морфологія, яка досліджує стилістичний потенціал граматичних форм засобів комічного.

З метою дослідження адекватності відтворення у перекладі українською мовних засобів комічного, ми проаналізували способи їх перекладу, керуючись класифікацією перекладацьких трансформацій Т. Р. Левицької та А. М. Фітермана [1], яка охоплює: нейтралізацію, компенсацію, заміну, вилучення, описовий перифраз, додавання. Результати засвідчують наступну частотність вживання перекладацьких трансформацій під час відтворення засобів комічного українською:

– Трансформація нейтралізації (15%), наприклад: CAROLYN: “Great. Well, the paramedics are back there in the galley with Mr. L., so as soon as they’re ready...”. CAROLYN: “Oh! **Speak of the devils ... well, the angels**” / КАРОЛІН: «Чудово. Ну що ж, медики у камбузі з містером Л, тож як тільки вони готові...». КАРОЛІН: «Оо! **А ось і вони**». У вищенаведеному прикладі ситуація є трагіко-комічною, адже весь екіпаж, після перепалки з пасажиром, який хотів закурити (містер Л), подумав, що він помер і викликали швидку, приземлившись в іншій країні. Бортпровідниця Каролін використала ідіоматичний вираз *Speak of the devils*, що відповідає українській приказці «про вовка промовка», і позначає когось, про кого щойно говорили. Комічність виразу полягає у тому, що він застосовується для згадки про лікарів, які є носіями світлого, тому провідниця і додає ... *well, the angels*. У перекладі цей стилістичний лексичний засіб повністю нейтралізується, адже перекладний відповідник *А ось і вони*, не передає прагматичної установки вислову англійською мовою.

– Трансформація компенсації (31%), наприклад, CAROLYN: “Finally, please keep your mobile phones switched off for the duration of the flight. Obviously they have no effect whatsoever on our navigational equipment or we wouldn’t let you have them, but they **drive me up the wall**” / КАРОЛІН: «Вони, звичайно ж, ніяк не впливають на наші навігаційні прилади, інакше ми б не дозволили вам їх брати з собою, але вони мене **дратують до чортиків**». Як бачимо, для творення комічного ефекту було використано ідіому *drive smb up the wall*, яка спрямована на позначення стану знервованості, розлюченості. Такий лексичний засіб має гумористичне забарвлення, адже смішним є те, що його використовує бортпровідниця, яка втомила виконувати однотипну роботу щодня. У перекладі використано компенсацію, що вдало відтворює комічність ситуації.

– Трансформація заміни (40%). Серед трансформації заміни найчастіше вживається трансформація модуляції та генералізації.

– Модуляція. Наприклад, MARTIN (over cabin address): “Sorry to disturb you again, ladies and gentlemen. Just to let you know that we will, after all, be continuing our journey to Boston; and I repeat ... (sternly) ... if there’s a doctor on board and they retain even **a hazy memory** of their Hippocratic Oath, it would be really super to see them in the galley!” / МАРТИН (у зверненні до пасажирів): «Вибачте, що знову вас турбую, пані та панове. Просто хотів повідомити, що ми таки будемо продовжувати нашу подорож до Бостона; і я повторюю ... (суворо) ... якщо на борту є лікар і в нього зберігся **невизначний спогад** про Клятву Гіппократа, то було б просто супер побачити його в камбузі!». Наведений уривок ілюструє ситуацію, коли пасажиру стало погано на борту, і екіпаж не знав чи робити аварійне приземлення, чи долетіти до Бостону. Вони побачили у списку пасажирів «Доктора», подумали, що це лікар, хотіли покликати його на допомогу. Тому у зверненні до пасажирів Мартін намагався за допомогою саркастичної фрази викликати лікаря до камбуза. Використовуючи епітет *hazy* у словосполученні з *memory of their Hippocratic Oath*, Мартін насмішкливо звертається до людини, яку він має на увазі, але не називає її ім’я. У перекладі *hazy* відтворюється як *невизначний*, що є досить вдалим перекладом за допомогою модуляції, адже еквівалентний відповідник в українській мові є *імлістий, туманний*, не відтворює комічності повною мірою.

– генералізація, наприклад, ARTHUR: “The wings are really heavy. How does bolting two ginormous lumps of metal to a ginormous lump of metal give it lift?” CAROLYN: “Well, because they are wings. Well, they’re like birds’ wings”. ARTHUR: “Yeah, but **birds’ wings flap**. Ours don’t flap. They’ve got **flaps**, but I once watched the flaps all the way to Stockholm and, take it from me, they are seriously misnamed” / АРТУР: «Крила дуже важкі. Як прироблення двох величезних шматків металу до іншого величезного шматка металу дає йому підйом?» КАРОЛІН: «Ну тому що це крила. Як би вони як пташині крила». АРТУР: «Так, але **птахи махають крилами**. Наші не махають. Вони мають **клапани**, але я якось спостерігав за клапанами цілий політ до Стокгольма, і повір мені, їх дуже неправильно назвали». У діалозі між досвідченою бортпровідницею Каролін та новоспеченим бортпровідником Артуром виникає суперечка щодо того як саме літак тримається у повітрі. Каролін пояснює це колезі за допомогою авіаційних термінів та фізичних явищ, а Артуро через свою недосвідченість говорить різні нісенітниця. Саме

обігрування таких професійних термінів як *wings*, *flaps* створюють комічність ситуації. У фразі *wings flap* мається на увазі махання крил птаха, які Каролін наводить для аналогії крил літака. Артур, у свою чергу, стверджує, що у крил літака є *flaps*, але вони не махають. У перекладі цей жарт нівелюється, адже термін *flaps* відтворено як *клапани* за допомогою трансформації генералізації, що не створює комічності ситуації. На нашу думку, варто було б відтворити цей термін його прямим еквівалентом *закрилки*, що б дало змогу яскраво обіграти жарт і передати комунікативний ефект лексеми.

– Трансформація вилучення (10%), наприклад, CAROLYN: “*Reykjavik!*”

Reykjavik! Reykjavik!”. MARTIN: “*Carolyn, you sound like you’re coughing up a hairball*” / КАРОЛІН: «*Рейк’явік! Рейк’явік! Рейк’явік!*» МАРТИН: «*Каролін, ти звучиш так, ніби викашлюєш шматок волосся*». У даному прикладі присутня сленгова одиниця *Why in the wide world*, яка у перекладі повністю вилучається, що зумовлює втрату комічності репліки.

Висновки і пропозиції. Проаналізувавши 100 реплік англійською мовою та їх переклад українською з комедійного радіошоу «Cabin pressure», які містять стилістичні засоби творення комічного, нами було вираховано відсоткові показники

використання стилістичних засобів творення комічності на різних мовних рівнях, виокремлених Ю. М. Скребньовим. Ми отримали наступні результати: засоби стилістичної лексикології – 32%; засоби стилістичної семасіології – 30%; засоби стилістичного синтаксису – 22%, засоби стилістичної фонетики – 15%; засоби стилістичної морфології – 1%.

З метою дослідження адекватності відтворення англійських мовних засобів комічного українською, ми проаналізували способи їх перекладу, керуючись класифікацією перекладацьких трансформацій Т. Р. Левицької та О. М. Фітермана, яка охоплює: нейтралізацію, компенсацію, заміну, вилучення, описовий перифраз, додавання. Загалом, переклад стилістичних засобів комічного у досліджуваному мультимедійному тексті радіошоу є адекватним, адже він яскраво відтворює комічність ситуацій за допомогою таких перекладацьких трансформацій як заміни (40%) серед яких найчастіше вживається модуляція та генералізація; компенсація (31%); нейтралізація (15%); вилучення (10%) та додавання (4%).

Перспектива подальших досліджень полягає у дослідженні впливу субтитрування як виду кіноперекладу радіошоу на добір англійських засобів комічного у перекладі українською.

Список літератури:

1. Левицкая Т. Р., Фитерман А. М. Теория и практика перевода с английского языка на русский. М., 1963. 125 с.
2. Полякова О. В. Дискурс анімаційного фільму як поле діяльності кіноперекладача. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філологічні науки*. 2013. № 14 (273). С. 282–286.
3. Скребнев Ю. М. Основы стилистики английского языка. М., 2000. 218 с.
4. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук та ін. ; за ред. В. І. Шинкарука. Київ : Абрис, 2002. С. 289–230.
5. BBC Radio 4. Cabin Pressure. 1.6. Бостон. URL: <https://www.bbc.co.uk/programmes/b04vf25d> (дата звернення: 01.09.2022).
6. BBC Radio 4. Cabin Pressure. 1.6. Куала-Лумпур. URL: <https://www.bbc.co.uk/programmes/b04vf25d> (дата звернення: 01.09.2022).
7. BBC Radio 4. Cabin Pressure. 1.6. Boston. URL: <https://www.bbc.co.uk/programmes/b00lmcxj/episodes/guide> (дата звернення: 01.09.2022).
8. BBC Radio 4. Cabin Pressure. 2.5. Kuala Lumpur. URL: <https://www.bbc.co.uk/programmes/b00lyvz7> (дата звернення: 01.09.2022).

Polyakova O. V., Hastynshykova L. O., Shcherbyna A. V. RENDERING OF MEANS OF COMIC IN TRANSLATION OF ENGLISH CREOLIZED TEXT INTO UKRAINIAN

The article sets out to provide a description of analysis of rendering of the stylistic means of comic effect in the creolized text of comedy from the English language into Ukrainian. The notion “comic”, verbal and non-verbal means of comic are considered in the article. Classification of the stylistic means of rendering of the comic effect by Y. M. Skrebnev, which includes paradigmatic and syntagmatic lexicology, syntax, morphology, semasiology and phonetics is analyzed in the article.

The material of our research is a comedy radio show “Cabin pressure”, which is a creolized text. Creolized text is a text which consists of linguistic and non-linguistic systems. The main feature of comedy radio show

is that in radio show dialogues of the heroes are accompanied by the reaction of the public, which means that translation of means of comic in creolized text of comedy should cause the emotional reaction equal to the reaction of public in the original recording. Thus, the specific feature of rendering of means of comic in the creolized text of comedy is that while translation of verbal means of comic a translator should pay attention to the non-verbal means, which include emotional reaction of public to the dialogs of the main heroes (laugh, astonishment, disapproval, encouragement) in the recording of the original radio show.

Having provided the research, we found out the frequency of usage of the ways of rendering of means of comic in the translation from English into Ukrainian in the radio show "Cabin pressure" according to the classification of Y. M. Skrebnev. The results of the reseach are the following: means of stylistic lexicology take 32%; stylistic syntax – 22%; stylistic morphology – 1%; stylistic semasiology – 30%, stylistic phonetics – 15%.

Also, during the research we analyzed the ways of translation of means of comic from English into Ukrainian according to the classification of translation transformations by T. R. Levitska and A. M. Fiterman, which includes substitution (40%), such as generalization and modulation; compensation (31%); neutralization (15%); omission (10%); addition (4).

Key words: *means of comic, creolized text, stylistic lexicology, stylistic syntax, stylistic morphology, stylistic semasiology, stylistic phonetics.*